

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Journal Of Turkish Language and Literature Studies in Balkans
Cilt 2/Sayı 1/Kış 2020 - Volume 2/Issue 1/Winter 2020
ss-pp: 25 - 38

Hıdırellez Geleneğindeki Cadı İnancı: Balkanlar ve Anadolu Örneği

Witch Faith in Hıdırellez Tradition: The Balkans and Anatolia

Esra ÇAM*

Özet

Baharın gelişi, avcı, toplayıcı ve tarımla uğraşan toplumlarda önemli görülmüş ve adına kutlamalar düzenlenmiştir. Toplamlar zamanla medeniyet dairelerini değıştirseler bile bahar kutlamaları geleneklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Dünya’da olduğu gibi Türk Dünyası’nın dört bir yanında da baharın gelişi kutlanmakta ve kültürel bellekte varlığını sürdürmektedir. Türkler arasında baharın gelişinin kutlandığı Hıdırellez Bayramı pek çok inanç, ritüel ve geleneklerin yaşatıldığı bir kutlamadır. Örneğin; evin bereketinin artması, kısmetin açılması, ev sahibi olunması, iş bulunması, sağlıklı, zengin ve başarılı olunması, yılın bol mahsullü ve bereketli geçmesi gibi pek çok dileğin gerçekleşmesi için dualar edilir, uygulamalar yapılır ve bir yıl boyunca bu dileklerin gerçekleşmesi beklenir. Uğursuzluk getireceğini düşünülen pek çok uygulamadan ise sakınılır. Hıdırellez ile ilgili bu inanışlar ritüeller ve anlatılar aracılığıyla varlığını yüzyıllardır sürdürmektedir. Balkanlarda yaşayan Türkler arasında da Hıdırellez geleneğinin yaşadığı, yaşatıldığı görülmektedir. Bereketin artması, dileklerin gerçekleşmesi için pek çok uygulamalar yapıldığı gibi aynı zamanda cadılardan korunmak amacıyla da bir takım inançların olduğu, pratiklerin yapıldığı da

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, esracamege@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2346-2502.

bilinmektedir. Çalışmamızda Hıdırellez ve cadı inancı hakkında bilgi verildikten sonra Balkanlarda Bulgaristan, Moldova ve Makedonya'da yaşayan Türklerin ve Anadolu'daki Hıdırellez Bayramındaki cadı inancı ile ilgili örnekler yer verilmiştir. Pek çok kaynaktan beslenen Hıdırellez geleneğinin sürdürülmesinde efsane, memorat ve pratiklerin önemi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hıdırellez, inanç, cadı, halk anlatıları.*

Abstract

The arrival of spring has been seen as important and celebrated in hunting, gathering and agricultural societies. The arrival of spring is celebrated throughout the Turkish World and continues to exist in cultural memory. Hıdırellez holiday, which is the celebration of the arrival of spring among the Turks, is a celebration where many beliefs, rituals and traditions are kept alive. For example, prayers are made for many wishes to come true such as increasing the fertility of the house, receiving a marriage proposal, owning a house, finding a job, being healthy, being rich, being successful, having plenty of crops, and prayers are expected to come true for a year. Many applications that are thought to bring jinx are also avoided. These beliefs about Hıdırellez are kept alive by rituals and narratives. The Balkans is a region where the Hıdırellez tradition is kept alive. It is seen that there are many practices to increase the fertility and for wishes to come true, as well as some beliefs and practices to be protected from the witches and legends and memorates are told to make sense of these practices. In our study, examples of the beliefs of the Turks living in Bulgaria, Moldova and Macedonia in the Balkans about the witches in the Hıdırellez festival and examples of the beliefs of the Turks living in Anatolia about the witches in the Hıdırellez festival will be given. The fact that the Turkish Hıdırellez tradition is fed from many sources and the importance of legends, memorates and practices in the continuation of the tradition will be evaluated.

Keywords: *Hıdırellez, faith, witch, folktales.*

Giriş

Baharın gelişiyle ilgili ritüellerin, kutlamaların kökleri ilk çağlara kadar dayanmaktadır. Öyle ki kozmogonin tekrarıyla dünyanın düzenli aralıklarla yenilenmesi, neolitik çağın dinsel anlayışını sürdüren ilkel toplumlara, tarım öncesi dönemdeki toplumlara kadar uzanmaktadır (Eliade 60).

Varlıklarını, geçimlerini sürdürürebilmek için doğaya bağlı toplumlar özellikle de tarımla uğraşan toplumlar için tabiatın kış döneminden sonra yeniden canlanması çok büyük önem arz etmiştir. Bu yeniden canlanmaya duydukları saygıyı, mutluluğu da çeşitli ritüeller, törenler düzenleyerek kutlamışlardır.

Victor Turner'a göre "Takvime bağlı ritler hemen hemen her zaman büyük gruplarla ilgilidir ve çok sıklıkla da bütün toplumu kapsar. Bunlar da yıllık üretim döngüsünde açıkça belirlenmiş noktalarda icra edilirler ve kıtlıktan bolluğa (ilk ürün veya hasat şenlikleri gibi) ya da bolluktan kıtlığa (kış mevsiminin zorlukları tahmin edildiği ve büyü aracılığıyla bunlarla baş edildiği zamanlardaki gibi) geçişi gösterirler" (176). Ahmet Yaşar Ocak'ın verdiği bilgilere göre Mezopotamya, Anadolu, İran, Yunanistan ve hatta bütün Doğu Akdeniz çevresinde tanrılar adına, baharın, yazın gelişiyi ayın ve merasimler düzenlenmektedir (122).

Araştırmacılar bahar bayramlarının kökeni ile ilgili farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kökenleri her ne olursa olsun farklı inançları farklı kültürleri ortak bir paydada toplaması sebebiyle bahar bayramları insanlar için önem arz etmektedir. Çeşitli uygarlıklara çeşitli inançlara ev sahipliği yapan Anadolu'da baharın gelişinin yüzyıllardır kutlanıldığı bilinmekte ve hatta bu kutlamaların bazen birbiriyle kaynaştığı bazen ise birbiri içinde yok olabildiği görülmektedir. Örneğin; Hristiyanlarca da 6 Mayıs baharın gelişinin kutlandığı bir gündür. Ocak, Anadolu'da Aya Yorgi (Saint Sergios), Baba İlyas ile ilgili inançlar İslam inancının yayılması ile birlikte fonksiyonlarının ve özelliklerinin aynı olmasından dolayı Hızır veya Hızır-İlyas ile birleştğini ileri sürer (119).

Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlara, Kıbrıs'a kadar dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Türkler baharın gelişini kutlamakta ve bu geleneği kuşaktan kuşağa aktararak Hıdırellez geleneğini sürdürmektedirler. Türk Dünyası'nda baharın gelişini kutlanırken; dilekler dilenir, eğlenceler düzenlenir. Hıdırellez günü yapıldığı takdirde uğur getireceğine inanılan bir takım uygulamaların yapıldığı gibi yapıldığı takdirde şanssızlık, bereketsizlik getirecek uygulamalar da söz konusudur. Bu uygulamalar ritüeller, pratikler aracılığıyla aktarıldığı gibi memoratlar, efsaneler yoluyla da aktararak geleneğin devamlılığı sağlanmaktadır.

Cadı ve Hıdırellez'i aynı çatı altında toplayan inançları, anlatıları incelediğimizde karşımıza ilginç bir tablo çıktığını görmekteyiz. Balkanlarda yaşayan Türkler arasında, Anadolu'da ise Trakya Bölgesi'nde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ve Marmara Bölgesi'nde yaşayan halkın Hıdırellez günü cadılardan korunmak amacıyla bir takım pratikler yaptıkları ve bu inançların anlatılarına da yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak çalışmamızda köklü bir geçmişe sahip Türklerdeki Hıdırellez geleneğinin pek çok kaynaktan beslendiğini, bölgeler

arasından farklı inanışların olduğunu ve Hıdırellez ile ilgili geleneklerin devam edebilmesinde efsanelerin ve memoratların önemi, işlevleri değerlendirilmiştir.

1. Hıdırellez

Doğanın yeniden canlanması insanlar için değerli görülmüş ve bu özel gördükleri zaman dilimini çeşitli ayınlar, törenler ve bayramlarla kutlamışlardır. Türk kültüründe de baharın gelişi, doğanın uyanışı çeşitli kutlamalara sebep olmuştur. Türk kültüründe Nevruz ve Hıdırellez kutlamaları bu açıdan önemli bir yere sahiptir.

“Türk kültüründe Nevruz, güneşin Koç Burcu’na girdiği gün olan 21 Mart gününde yapılan ‘Yeni Yıl’ kutlamasıdır. Hıdırellez ise, eski Türklerin hava, su, ateş ve toprak hakkındaki inanmalarının, İslam sonrasında benimsedikleriyle birleştirilmiş yeni bir kutlama günü ve ‘Yaz Mevsimi’nin başlangıcıyla ilgili kutlamalardır. Hıdırellez, yılbaşı kutlaması değildir. Fakat, Hıdırellez kutlamaları içindeki esas oluşturan unsurlar, Nevruz kutlamalarının esasını oluşturan unsurlarla aynıdır” (Ekici 48).

Abdulhaluk Çay da Nevruz, Hıdırellez ve diğer bahar bayramlarının uygulamaları ve inançlarını birbiri içerisinde bulabileceğimizi vurgulamaktadır (19). Öyle ki Türk kültüründe hem Nevruz hem de Hıdırellez ortak içerik ve işlevlere sahiptir.

Metin Ekici “Nevruz; göçebe ve hayvancı hayatın Türk kültürünün bir tezahürü olarak ortaya çıkarken, Hıdırellez ise içerik ve uygulama bakımından aynı kalmakla birlikte, yerleşik ve bitki kültürüne dayalı Türk kültür hayatının bir tezahürü olarak ortaya çıkmış olmalı ve Nevruz’un daha sonraki bir şekli olarak kabul edilmelidir” (47-48) şeklinde fikir ileri sürerek Türklerin medeniyet değişikliğinin yarattığı neticeye dikkat çekmiştir.

Seyidov, Türk toplulukları ister konar-göçer olsunlar isterse de tarımla uğraşsınlar yazın gelişinin hayati derecede onlar için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle de bereketli bir yıl geçmesi için de hava ve suyun efsunlanması gerekmektedir. Türklerin Hızır’dan ateş, kızgınlık, coşkunluk, kuvvet ve kut isteyebileceklerini belirtmiştir. Hızır’ı ateş ile bir diğer bereket unsuru suyu ise İlyas ile özdeşleştirdiğini ifade ederek tabiata can gelmesi ve bereketli olması için düzenlenen Hızır Nebi’yi karşılama merasimlerine bu şekilde açıklama getirmiştir (akt. Çay 16).

Ahmet Yaşar Ocak’ın verdiği bilgilere göre; Hıdırellez çoğunlukla Anadolu’da ve Balkanlarda Hızır ve İlyas’ın bir araya gelmesinin anısına kutlanmaktadır. Hıdırellez’in kutlandığı gün Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs, Rumi (Jülyen) tak-

vimine göre ise 23 Nisan gününe tekabül etmektedir. Eskiden Rûz-ı Hızır (Hızır günü) olarak bilinirken günümüzde ise Hıdırellez olarak adlandırılmaktadır (121).

Hıdırellez ile ilgili inançları incelediğimizde Hıdırellez'in pek çok inanç unsuru barındırdığını görmekteyiz. Eski Türk kültürüne ait su kültü, ateş kültü, evliya, ermiş ziyaretleri dolayısıyla atalar kültü gibi pek çok inanç unsuru yer alırken diğer yandan Hızır ve İlyas'ın kavuşmasını içeren inançlar dolayısıyla İslami öğeler içermektedir. Yüzyıllar önce Anadolu'da yaşayan uygarlıkların, toplulukların da izlerini barındırmaktadır. Balkanlara baktığımızda o coğrafyadaki inanç ve kültür unsurlarının izlerini görmek mümkündür. Kısaca diyebiliriz ki Türklerdeki baharın gelişi ile ilgili inançlar pek çok kaynaktan beslenmekte ve toplum tarafından gelenek olarak sürdürülmektedir.

2. Cadı İnancının Hıdırellez'e Yansımaları

Olağanüstü varlıklardan biri olan cadı dünya mitolojisinde olduğu gibi Türk mitolojisinde de yer alan demonik bir varlıktır. Türk halk inancında olağanüstü varlıklar "Ağırılık, Karabasan, Congoloz, Erkebit, Hırtık, Kul, Hınkur, Munkur, Cadı, Çarşamba Karısı, Gelincik, Sarıkız, Yol Azdıran, Kara Ura ve Demirkıynak" (Çobanoğlu 131) gibi adlarla anılmaktadır ve cadı da bunlardan biridir.

Pertev Naili Boratav, cadı kelimesinin Farsçadaki 'ğâdü' sözcüğünden türetilmiş olduğunu ve de Türkçede vampirin batılı inanışlardaki bazı özelliklerini de alarak "hortlak" ve "hayalet" anlamında kullanıldığını (46) ifade etmektedir. Orhan Hançerlioğlu da cadının hortlak ile aynı anlama geldiğini (95) ileri sürmektedir. Ferit Devellioğlu "cadu" kelimesinin karşılığı olarak "1-cadı, büyücü. 2- gulyabâni, hortlak, karakoncolos, vampir. 3-çirkin kocakarı, 4-çok güzel söz" (137). olarak vermektedir. Ayrıca Türk inanışındaki cadı kavramının, olağanüstü varlıkların genel adlarından biri ve de kaynağını daha çok batılı efsanelerden alan özel bir varlığın adı olarak kullanılabildiği ileri sürülmektedir (Duvarcı 130).

İsmet Zeki Eyüpoğlu, cadı konusu insan soyu kadar eski olsa da Anadolu'daki inanç ölçüsünden yaygın olmadığı düşünmektedir. Sebebini de değişik türden inançların Anadolu'da karışık kaynaşmasından (110) olduğu ileri sürmektedir.

Zeynep Aycibin'in verdiği bilgilere göre Osmanlı döneminde cadılar ile ilgili en erken kayıtlara XVI. yüzyıldan itibaren ulaşılabilmektedir. Aycibin, Osmanlının cadılara karşı mücadelesinin söz konusu olduğu bunun sebebinin ise yerlerini değiştirmek isteyen insanların göç etmek istekleri ya da farklı sebepler olabileceği gibi sebepsiz bir şekilde de cadı vakalarının yaşandığını hatta vampirler gibi yaşayıp onlar gibi yok edildiklerine dikkat çekmektedir. Cadıların, Türklerle ait batıl inanışların Rumeli'de gayrimüslimlere ait batıl inançlarla şekillenmesi

neticesinde gelenekselleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıktığını belirtir (55-67).

Anadolu'da Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki inanç ve anlatılarda da cadı karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgedeki cadı inancının ise Slav kökenli olduğu ileri sürülmektedir (Yaltırık 225). Hatta cadıların kökeni ile ilgili bölgede anlatılan memorat da mevcuttur:

“Cadıların Doğu Karadeniz bölgesine Rusya'dan geldiği söylenmektedir [M. Salbacak-Sarvan/Giresun]. Bölgede yiyecek çocuk ciğeri bulamadıklarında kayığa binip Rusya'ya gitmektedirler. Balıkçılar bunları Rusya'ya çocuk kanı emmeye giderken görmüşlerdir [K. Şahin-Avcılı/Giresun]. Şalpazarı Çepnilerinden derlenen anlatılarda da cadıların Kırım'a çocuk kanı emmek amacıyla gittikleri anlatılmaktadır” (Küçük 128)

Cadılar, Anadolu'da ve Balkanlarda farklı şekillerde tasavvur edildiği görülmektedir. Örneğin;

Rumeli'deki Türk yerleşim birimlerinde cadı tasavvurunun geceleri mezarından kalkıp dolaşan, saç, başı dağınık, tırnakları uzamış, pis görünümlü, rastladıklarını öldüren bir kadın şeklinde olduğu ifade edilmektedir (Duvarcı, 2005: 130). Bulgaristan Türkleri arasında cadılar her kılığa girebilen hatta insan bile olabilen bir varlık olarak tasavvur edilmektedir (Özkan 648). Halk anlatlarından efsanelerde de cadılar insan olarak tasvir edildiği görülmektedir (Sarpkaya 233).

Orhan Acıpayamlı “al, albastı, alkarısı , alanası, alkızı” olarak bilinen ruhun cadı kadın hüviyetinde olduğunu söyler ve cadı tasavvurunu şu şekilde ifade etmektedir:

Uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratık. Küpüne bindiğinde Kırım'a kadar gidebilir. Çok çirkin bir sesi vardır”(Acıpayamlı 75).

Şu anda Romanya'nın sınırları içinde kalan Sarıgöl, Şor ve Kırmanşah köylülerinin inancına göre topraktan ve mezardan korkunç bir sesle kalkmakta, hayvanlara, insanlara zarar vermekte ve çocukların ayak tabanlarından kanı emerek öldürmektedir. Cadılar ise yüreğinden çakılıp üzerine kireç dökülerek yakılırlarsa ölebilmektedir (akt. Sarı 12).

“Giresun Çepnilerinden derlenen anlatılarda, cadıların saçlarının ve tüylelerinin kırmızı olduğu, kedi ve köpek kılığına girdikleri, ama genelde bu durumun kedi (pisi) kılığına girme şeklinde olduğu ve uçma yeteneğine sahip oldukları be-

lirtilmiştir. Ellerinde hareketlerini sağlayan gül çubukları ya da değnekleri vardır. Ortaya çıkış zamanları genellikle gecedir” (Küçük 127).

Aynı zamanda cadılar halktan kişiler olduğu, cadılık işini kendi köylerinde ya da civar köylerde yapmakta olduğuna inanılmaktadır. Cadıların insanlara, hayvanlara, mallara zarar verdiğine inanıldığı gibi Giresun Çepnilerinin anlatmalarında hayvanlara zarar verdiğine dair inançların olmaması da söz konusudur (Küçük 128).

Hıdırellez gününde bir yıl boyunca bereketin artması, kısmetin açılması için dualar edilir, ritüeller yapılır ve Hızır'ın gelmesi beklenir ayrıca kötülük ile anılan cadının zararından korunmak amacıyla bir takım uygulamalar da yapılmaktadır. Hıdırellez'deki cadı inancının Anadolu genelinde yaygın bir inanç olmadığını görülmektedir. Yaptığımız incelemelerde Anadolu'da; Trakya Bölgesi'nde, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ve Marmara Bölgesi'nde ve Balkanlarda yaşayan Türkler arasında Hıdırellez geleneğinde cadı inancı görülmektedir.

Anadolu'nun diğer bölgelerinde cadıyla ilgili anlatların ve inançların yaygın olamamasını Mehmet Berk Yaltrık'ın da ifade ettiği gibi cin inancı kadar yaygın ve baskın olmamasından (225) kaynakladığını ifade edebiliriz. Bu demek değildir ki Türk mitolojisinde cadı inancı yoktur. Elbette Türkler arasında cadı ile ilgili inanışlar vardır ancak “üç harfli” olarak anılan cin inancı kadar ya da bir Albastı inancı kadar yaygın değildir. “Anadolu'daki karakoncoloslara, çarşamba karılarına, albastılara ve daha başkalarına karşılık Rumeli'deki Osmanlı topraklarında batı kültürü ile etkileşimden kaynaklanan cadılar vardır”(Aycibin 56). Boratav da cadılar üzerine inanış ve hikayelerin Anadolu'dan çok İstanbul Rumeli bölgesinde yaygın olabileceğini (92) ifade eder. Ayrıca Yaltrık “Hortlak ve cadı inanışlarının özellikle Osmanlı coğrafyasında Balkanlar ve Kafkasya taraflarında yoğun olarak görülmesi Slav ve Türk kültürünün en etkileşime açık bölgeleri olması, bu inanışın bu denli yoğun olarak gözlenmesine olanak sağlıyor olabilir” (225) liğine dikkat çekmektedir.

Hıdırellez ile ilgili inanışlarda yer alan cadılar; besinlere, mallara özellikle de hayvanlara zarar vermek isteyen kötü varlıklar olarak tasavvur edilmektedir. Cadılardan korunmak amacıyla kapı eşiklerine ısırgan otu ya da çalı konulmasıdır. Eski Türk inançlarına göre eşik önemli bir yere sahiptir. Çünkü ev iyesi eşikte oturabilir. Bu sebepten dolayı onu incitmeden eve girmek gerekir (Kalafat 182). Çalı ya da ısırgan otu da “evlerin mahremiyetine girişin ilk adımı olan eşikte” (Kalafat 182) yer almaktadır. Çalı, ısırgan otunun cilde zarar verebilecek dokusu sebebiyle olumsuz yönü düşünülerek ve yaygın olarak doğada bulunması sebebiyle inançta ve anlatılarda yer alması mümkündür. Ayrıca malların, hayvanların

etrafına darı serpilmiştir. Tarımla uğraşan Türkler arasından saç geleneğinde buğday, darı gibi tahılların saçılması (Gömeç 93). söz konusudur. Cadının Hıdırellez'de mallara, hayvanlara zarar vermemesinin sebebinin saç geleneğinin yansıması olarak ifade edebiliriz.

Hıdırellez ve cadı ile ilgili inanışları ve bölgeleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Bulgaristan'ın Tımrış bölgesinde yaşayan Pomaklar arasında da cadı inancı yaygındır. Tımrış bölgesinde yaşayan bir kaynak şahıs Hıdırellez geldiğinde bütün evlerin, ahırların, yol kapılarına dikenli bir çiçek olan ve adına "yemişen" denilen bir çiçek takıldığı ifade eder. Çünkü Hıdırellez gecesi "cadı" denilen biri evlerin kapılarından biraz kazıp, oyup o evin bereketini aldığına inanılır. Cadı o köyden biri olduğu sanılır ve de Hıdırellez gecesi sokaklarda çıplak gezer ve kapıları oyduğu inancı vardır (Özkan, Hıdırellez 12).

Nasreddin köyünde ise Hıdırellez iki gün kutlanır ve "Köfür" günü diye adlandırılır. Köfür günü börekler süte bulanır ve bu işleme "cadı gözü çıkarmak" denilir. Malın mülkün etrafına darı serpiştirilir ve kötü ruhların, şeytanları bu darılarla uğraşmaktan mala mülke zarar vermeyeceğine inanılır (Özkan, Hıdırellez 7). Cadı yiyecek yaparken bir işlemin adı olarak adlandırılırken mala mülke zarar verebilecek demonik varlık olarak bu inançta yer almamaktadır.

Amuca Kabilesi, Trakya'ya 1877 göçü ile gelen ve de kabilenin bir kısmı da Bulgaristan'da kalan Türk topluluğudur (<https://trakyatarihi.blogspot.com/2018/03/amuca-kabilesi-ve-babagan-koluna-bagli.html>). Amuca Kabilesi'nin de Hıdırellez ile ilgili inanışları incelendiğinde 5 Mayıs akşamı tüm kapılara cadıların ve kötülüklerin girmemesi için ısırgan otu veya yemişken dalı asılır. Bu şekilde yaparak cadılardan korunulacağına inanılmıştır. Günümüzde cadı inancına tam olarak inanılmasa da kapılara hala ısırgan otu ve yemişken dalı asılmaktadır (Engin 3).

Türkiye Trakyası, Batı Trakya ve Bulgaristan'ın hemen hemen her yerinde yaşayan Gaccalar arasında Hıdırellez kutlanmakta ancak 5-6 gün kutlamalar sürdürmektedir. Bu kutlamalarda da cadı kadının gelmemesi için kapıya çalı konur (Kalafat ve Ulutin 37-38).

Gagavuzlarda da cadı inancı söz konusudur. Özellikle Paskalya ve de Hıdırellez 'de faaliyetlerini sürdüren cadıların cadı olma ile ilgili inanışları şu şekildedir:

Cadı özelliği taşıyan her birey cadı olabilir. Cadı olmak isteyen kişi tavuk yumurtalarını kırk gün koltuk altında saklar. Yumurtalardan çıkan civcivin cadı oluşuna inanılır ve de civciv büyüyünce kesilir. Yağı ile de cadı olmak isteyen

vücudu yağlanır. Cadı kıymetli besin maddelerini çalar en çok da Paskalya ve de Hıdırellez günü faaliyetlerini sürdürür (Güngör 110-111).

“Gagavuzlar Hıdırellez günü cadıların ortaya çıkarak, yemeklerin ve tarlaların bereketini kaldırdıklarına inanırlar. Bu felaketin bertaraf edilmesi için avlulara darı serperler. Cadıların bunlarla uğraşırken yemeklere ve tarlalara ulaşamayacağını varsayarlar” (akt. Uca 257).

Makendonya'nın Valandevonun Dedeli Köyü'nde de cadılardan inekleri, da varları, korunmak amacıyla kapılara gıciklen (ısırgan otu) asılır (akt. Uğurlu 47).

İğneada'da Hıdırellez'de cadılar gelmesin diye evin kapısına çalı asılır (<http://www.igneada.com.tr/icerik/igneada>)

Tekirdağ'da Misinli'de “Ahır kapısına cadılar girip hayvanlara zarar vermesin diye ısırgan otu asılır (Artun 7).

Kırkırelleli'nde yaşayan Boşnaklarda da Hıdırellez günü ısırgan toplanır, kapılara, ahır kapısına falan asılır. Kötü hayvanlar, yılanlar çıyanlar gelmesin diye (Sızan 74). Bu bölgedeki inançta kapılara ısırgan otu asılrsa da cadı inancının kaybolduğu görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Maçka'nın Yeşilyurt köyünde Cadı Cemile olarak bilinen bir cadı vardır. Cadı Cemile Hıdırellez ilişkisi şu şekildedir: “Cemile'nin bacalardan aşağıya inerek kaşıkları çizdiğine inanılır. Bu nedenle Mayısın 6'sında herkes kaşıklarını saklarmış. Cadı Cemile her kimin kaşıklarını çizerse o yıl o evin bereketi olmazmış” (Işık 95).

Hıdırellez günündeki cadı inancı ile ilgili olarak efsane ve memorat örneklerine de rastlamaktayız. İnanışların devam etmesinde hiç şüphesiz efsane ve memoratların etkisi söz konusudur. Jann Assmann, bayramlar, törenler ritüel olarak anılan ve her seferinde içinde bulunulan durumu açıklayan hatırlama figürü olduğuna dikkat çekmekte ve efsaneler de hatırlama figürü olduğunu vurgulamaktadır. Assmann, kültürel bellek gerçek tarihin, hatırlanan ve tarihe ardından efsaneye dönüştüğünü ilave eder. Bu dönüşümün onun gerçek olmaktan çıktığı anlamına gelmez aksine sürekliliği sağlamaya düzenleyici ve biçim verici bir güç olarak gerçeklik kazandığını ileri sürmektedir (60-61).

Bulgaristan'ın Gerdeme köyü /Aydos/ Burgas'lı olan ve Yalova'da ikamet eden bir kaynak şahıstan derlenmiş olan efsane şu şekildedir:

“Hıdrelleze kırk gün kala köyden fesat bir insan siğirtmacın peşine takılır. Onun geçtiği yerleri gözetler. Bu kırk gün boyunca hayvanların geçtiği yerlerden

taş, toprak ve hayvanların pisliklerini toplar. Tabi bu cadının duası vardır onu kimse bilmez. O hem hayvanların arkasından taş, toprak toplar hem de duasını okur ayrıca kırk gün boyunca okuduğu duaları da vardır. Hıdırellez akşamı bu cadı köyün bütün hayvanlarını dolaşiyor, hayvanların yanlarına giderken onlara doğru dua okuyor ve köyün hayvanlarının sütleri kuruyor. Cadının kendi hayvanlarının sütleri ise bollaşıyor, ama cadının hayvanının sütü anlaşılır, çünkü onun hayvanlarının sütü kokar” (Özkan 647).

Anlatıcı daha sonra bir memorat ile Hıdırellez ve cadı inancını desteklediği görülmektedir. Anlatıcı cadı çağırılması ile ilgili yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Cadı, Hıdırellez akşamı sadece bulunduğu yerleşim yerinde tek ismi olan kişiler tarafından çağırılmaktadır. Kendisinin de köydeki tek isimli olması dolaşısıyla çatıya çıkarak cadıyı çağırdığını söyler. Cadıyı çağırırken dua okuduğunu ve de “cadı olan cadı beni görmeden işeyip sıçamasın” diye seslendiğini ifade eder. O gece etrafında çok insan olduğu ve de kendisi yorgana sarılıp kımıldamadan uyarken çevresindeki insanların onu beklediğini, uyumadıklarını söyler. Cadının sabah tuvaletini yapamayacağı için kendisini görmek zorunda olduğunu ifade eder (Özkan 648).

Daha sonra anlatıcı cadı ile ilgili anlatıyı desteklemek için bir başka örnek daha vermektedir:

Köyde yaşayan bir başka biri de Hıdırellez’de cadıyı çağırmış. Cadı kendisini çağıran kişinin evine mutlaka gidermiş ve o gün kasnak şeklinde kendini çağıran kişinin evine gitmiş. Cadılar Hıdırellez’de farklı kılıklara girebilme özelliğine sahip olmuş, insan kılığına dahi girebilirlermiş. Cadıyı çağıran köylü kasnağı yani cadıyı süven (kazık, sopa) geçirmiş. Köylüler kasnağı dereye atmışlar. Derede karnı delik bir insan görmüşler. Cadıyı çağıran insan cadıyı iyileştirmiş. Çünkü cadıyı cadı çağırandan başka kişi iyileştiremezmiş (Özkan 648).

Anlatıcı daha sonra cadının zararından kurtulmak için uygulanan pratikten bahsetmekte ve sebebini açıklamaktadır:

“Hıdırellezden önceki akşam cadı gelip hayvanlarının sütünü kurutmasın diye köylüler evlerini etrafına pır dolay darı serper. Cadı o darıları toplamadan hayvanlara yaklaşamaz. Eğer o hane Hıdırellez akşamı evinin etrafına darı atmazsa cadı gelir onların hayvanlarının sütlerini kurutur” (Özkan 648).

Cadının Hıdırellez akşamı eve gelip gelmediğini anlama yöntemini ise şu şekilde ifade etmektedir .

“Zaten o akşam cadının gelip gelmediği belli olur. Cadı geldiyse keçilerin sakallarını kopartır. Sabah kalkıyorsun, hayvanlara bakmaya gidiyorsun ki cadı keçilerin sakallarını kesmiş. O zaman cadının geldiğini anlıyorsun” (Özkan 648).

Yukarıda verdiğimiz örnekten anlaşılacağı üzere anlatıcı, cadı ile ilgili efsane anlatmakta ve daha sonra dinleyici/lere inandırıcılığı arttırmak için yaşamış olduğu bir memorat ile efsaneyi desteklemektedir. Daha sonra inandırıcılığı daha da arttırmak için bir başkasının anlatmış olduğu memoratı da aktarmaktadır. Hıdırellez akşamı cadının vereceği zarardan korunmak için ise dinleyiciye çözüm yolu göstermekte ve cadının geldiğinin nasıl anlaşılacağı bilgisini aktarmaktadır. Tüm bunlar sonucunda cadı ve Hıdırellez ile ilgili inanışların devam ederek süreklilik kazanmasına hizmet etmektedir. Örnekte dikkatimizi çeken husus cadıların dua yoluyla hayvanlara zarar vermeleridir. Burada hayvanlara zarar veren duadan öte efsun olarak düşünmemiz de mümkündür. Cadılara ise köyün tek isimli kadın ya da erkek fark etmeksizin alkışlar ve kargışlar yoluyla yanlarına çağırdığı görülmektedir. Türk kültüründe adın sihirli bir güce sahip olduğu bilinmekte ve de aynı zamanda kutsallığı da üzerinde barındırmaktadır (Ergun 93). Köyde tek ada sahip olan kişinin cadı çağırma işlemini gerçekleştirmesi Türklerdeki ad ile ilgili inançtan kaynaklanması muhtemeldir. Bir diğer husus cadının kılık değiştirme özelliğine sahip olmasıdır. Cadı istediği kılığa girebilmektedir. Ayrıca dikkatimizi çeken bir diğer husus da cadıyı çağıran kişiden başkasının iyileştirememesidir. Burada cadı çağıran kişinin gücünün göstergesi olarak düşünmekteyiz. Çünkü cadı çağıran kişi cadıyı iyileştirme vasfına sahip bir kişidir, sıradan bir kişi değildir.

Adapazarı Meşeli Köyü’nden Gaffar Tetikli’nin kaleme aldığı Hıdırellez ile ilgili cadı inancı ise şu şekildedir:

“Yatsı ezanından sonra küçük çocuklar elbiselerini çıkarmış olarak evin etrafında yedi kere döner, her dönüşte de “Cadı karı, cadı karı! Yarın beni görmeden yiyip içme” diye bağırdık. Çünkü çocukları çalıp iğneli fıçıya atarak onların kanlarını içen “Cadı Karılar varmış. Onlar geceleri dışarı çıkamayıp gündüzleri yaparlarmış bu işleri. “Hıdırellez” gecesi evin etrafında yedi kere dönüp yedi kere de böyle seslenen çocuğu arayıp bulmadan ve onu görmeden de bir şey yiyemez ve içemezmiş. Böyle olunca da açlıktan-susuzluktan ölmüş. Hatta çok güzel hatırlarım bir “Hıdırellez” gecesi ben de aynı şeyi yapmıştım da, “Cadı Karı” beni bulamasın diye gece yarısı rahmetli babacığım ile birlikte, köyümüze yaya olarak dört saat uzaklıktaki “Kayacak Deresi”ne alta ile balık avlamaya gitmiştik. Gündüz orada balık avlayıp vakit geçirmiş; gecenin o zifiri karanlığında, çakal ve tilki sesleriyle ürpererek, ormanların arasından geçip köyümüze gelmiştik. Babam, bana bir zarar gelmesin diye sol eliyle omuzumdan tutuyor, sağ elindeki tek kırma tüfekte de arasına yukarıya doğru ateş ediyordu. Sonraki günler hep evdeydim ama,

o “Cadı Karı” beni bir türlü bulamadı”.

Gaffar Beyin aktarmış bu anlatıda cadının kadın olduğu görülmektedir. Diğer Hıdırellez ve cadı inanışlarından farklı olarak Hıdırellez’de çocukların evin etrafında yedi kez dönmesi ve söz konusudur. Yedi formel sayısının yer alması dikkat çekicidir.

Sonuç Niyetine

Hıdırellez Bayramı ile ilgili inanışlarda 6 Mayıs günü bereketin, kısmetin sembolü haline gelen Hızır’ın gelmesi beklenmekte ve de bu inanca paralel memoratlar anlatılmaktadır. Hıdırellez ile ilgili efsanelerde de Hızır ile İlyas’ın kavuşması, ab-ı hayat içerek ölümsüzleşmeleri üzerine anlatılar olduğu görülmektedir. Hıdırellez günü Hızır ve İlyas beklenirken cadının istenmediği görülmektedir. Cadılardan korunmak için bir takım pratikler yapılmakta ve de cadılar istemeyen varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızır, İlyas ve cadının Hıdırellez günü karşılaşmalarının da söz konusu olmadığı görülmektedir. Cadı Hıdırellez’de olumsuz bir tip olarak anılmakta Hızır-İlyas’a ise olumlu tip olarak bilinmektedir. Cadı inancının özellikle Balkan, Balkan coğrafyasına yakın Anadolu topraklarında ve de Doğu Karadeniz Bölgesi’nde varlığını sürdürdüğünü ve de bu inancın tek bir kaynaktan değil pek çok kaynaktan beslendiğini ifade edebiliriz. Hıdırellez Bayramındaki cadı ile ilgili anlatı, memorat ve ritüeller sayesinde de bu sayılı bölgelerde inancın canlı kalmasının sağlandığını ifade etmek mümkündür. Zira bu inancı destekleyen anlatıcılar, pratikleri uygulayan insanlar olmazsa cadı asimile olarak bambaşka bir demonik varlığa dönüşmesi mümkündür. Tıpkı “ ‘al karısı’ ya da ‘al basması’ adlı varlığın bile büyük ölçüde ‘cin geleneği’ içinde asimile edilmesi” (Çobanoğlu 131) gibi ya da cadı zaten bir başka doğaüstü bir varlıkken anlatıcılar sayesinde asimile olup cadı olarak adlandırması gibi.

Kaynakça

Acıpayamlı, Orhan. Türkiye’de Doğumla ilgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü. Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.

Amuca Kabilesi. (<https://trakyatarihi.blogspot.com/2018/03/amuca-kabilesi-ve-babagan-koluna-bagli.html>) (Erişim Tarihi: 06.10.2019).

Artun, Erman . Tekirdağ’da Hıdırellez Geleneği. <https://docplayer.biz.tr/15105422-Turk-halk-kulturunde-hidrellez-prof-dr-erman-artun.html> (Erişim Tarihi: 06.10.2019).

Asmann, Jan. Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. İstanbul: Ayrıntı, 2018.

Aycibin, Zeynep. “Osmanlı Devleti’nde Cadılar Üzerine Bir

Değerlendirme”. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 24 (2008):55-69.

Boratav, Pertev Naili. Türk Mitolojisi Oğuzların - Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi. İstanbul: Bilgesu, 2012.

Boratav, Pertev Naili. 100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: BilgeSu, 2013.

Çay, Abdulhaluk. Hıdırellez Kültür-Bahar Bayramı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.

Çobanoğlu, Özkul. Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnanışları. Ankara: Akçağ, 2003.

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi, 2010.

Duvarcı, Ayşe. “Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar” . Bilig 32 (2005): 125-144.

Ekici, Metin. “Bergama Yöresi Hıdırellez Geleneklerinde Toplum ve Çevre Bilinci”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi V, I (2005): 53-60.

Eliade, Mircea. Dinsel İnanışlar ve Düşünceler Tarihi. Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına. İstanbul: Kabaıcı, 2003.

Engin, Refik. Amuca Kabilesinde Hıdırellez Geleneklerimiz. www.refikengin.com › zip (Erişim Tarihi: 06.10.2019)

Ergun, Metin. “Manas Üçlemesinde Ad Verme Geleneği ve Bu Geleneğin Türk Kültürü İçindeki Yeri”.

Manas 1000 Bişkek Bildirileri (Bişkek, 26-31 Ağustos 1995), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ,1997.

Eyüpoğlu, İsmet Zeki. Anadolu İnanışları Anadolu Mitolojisi İnanç-Söylence Bağlantısı. İstanbul: Geçit, 1987.

Gömeç, Saadettin. Eski Türk İnanıcı Üzerine Bir Özet. 2003. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2281/2962.pdf> (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Güngör, Harun ve Argunşah, Mustafa. Gagauz Türkleri Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı. Ankara: Türk Kültür Bakanlığı, 2002.

Hançerlioğlu, Orhan. Dünya İnanışları Sözlüğü. İstanbul: Phoenix, 2010.

İşık, Neşe. Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri).(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1998.

Kalafat, Yaşar. Doğu Anadolu'da Eski Türk İnanışlarının İzleri. Ankara: Berikan,2010.

Kalafat, Yaşar ve Hakan Ulutin. "Karşılaştırmalı Gacal-Gerlova-Çitak-Tozluk Türkleri Halk İnanışları". Kültür Evreni-26 (2015): 32-49.

Küçük, Abonoz. "Doğu Karadeniz Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalarında Cadı/Obur", Karadeniz 3,12 (2011).123-136.

Ocak, Ahmet Yaşar. İslam- Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültürü. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1999.

Özkan, İbrahim. "Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez Bayramı". VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (Gaziantep 27 Haziran-1 Temmuz 2006). https://www.academia.edu/39763497/BULGAR%C4%B0STAN_T%C3%9CRKLER%C4%B0NDE_NEVRUZ_VE_HIDIRELLEZ_BAYRAMI_1 (Erişim Tarihi : 20.10.2019).

Özkan, İbrahim. Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Sarı, Eren .Efsane Yaratıklar. Antalya: NoktaE- Book PUBLISHING, 2016.

Sarpkaya, Seçkin. Türklerin Şeytani Masalları Türk Masal ve Efsanlerinde Demonik Varlıklar. Ankara: Karakum,2017.

Sızan, Esra. Kırklareli'de Boşnak Halk Kültürü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Tetik, Gaffar. "2000' e 5 kala Pişmiş tavuğun başına gelmedi horozların başına gelenler..." <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=16553> (Erişim Tarihi: 07.10.2019).

Turner, Victor. Ritüeller Yapı ve Anti-Yapı. İstanbul: İthaki, 2018.

Uca, Alaattin. "Türk Toplumunda Hıdırellez II". A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 35 (2007): 251-284.

Uğurlu, Serdar. "Makedonya-Valondova Hıdırellez Adetlerinden "Yeşillenme", "Kismet Kapama" ve "Martufal Çekme" Adetleri" TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi 3,5 (2015): 37-66.

Yaltrık, Mehmet Berk. "Türk Kültüründe Hortlak-Cadı İnanışları".Tarih Okulu Dergisi, 6, XVI (2013): 187-232.